

8. Про проект Закону України «Про державне регулювання експорту, імпорту, оптової, роздрібною торгівлі нафтопродуктами» : Постанова Верховної Ради України від 02 березня 1999 р. № 459-XIV // Офіційний вісник України. – 1999. – № 10. – Ст. 375.
9. Про проект Закону України «Про державне регулювання експорту, імпорту, оптової, роздрібною торгівлі нафтопродуктами» : Постанова Верховної Ради України від 07 липня 1999 р. № 849-XIV // Офіційний вісник України. – 1999. – № 28. – Ст. 1380.
10. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 01 червня 2000 р. № 1775-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 36. – Ст. 299.
11. Про заходи щодо захисту внутрішнього ринку від імпорту нафтопродуктів : Постанова Верховної Ради України від 15 грудня 2005 р. № 3225-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 16. – Ст. 143.
12. Про прийняття за основу проекту Закону України про впорядкування обігу нафтопродуктів : Постанова Верховної Ради України від 17 травня 2011 р. № 3368-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3368-vi>.
13. Пропозиції Президента до Закону «Про маркування підакцизних нафтопродуктів маркерами акцизного податку» від 30 липня 2011 р. // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7484&skl=7.
14. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 92 (частина 1). – Ст. 3248.
15. Про операції з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах : Закон України від 15 вересня 1995 р. № 327/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 32. – Ст. 255.
16. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 32. – Ст. 1175.
17. Про внесення змін до Порядку організації та проведення біржових аукціонів з продажу нафти сирової, газового конденсату власного видобутку і скрапленого газу : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 січня 2015 р. № 16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/cardnpd>.

ЧЕРНІЛЕВСЬКА О. І.,
аспірант кафедри цивільного права
і процесу юридичного факультету
(Львівський національний
університет імені Івана Франка)

УДК 347.4

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КІЛЬКОМА ОСОБАМИ З РІЗНИМИ ОБСЯГАМИ ДЕЛІКТОЗДАТНОСТІ

Стаття присвячена дослідженню порядку відшкодування шкоди, завданої кількома особами з різними обсягами деліктоздатності. На основі аналізу судової практики висвітлені особливості зобов'язань із відшкодування шкоди, якщо хоча б один із заподіювачів шкоди є неделіктоздатним.

Ключові слова: зобов'язання із відшкодування шкоди, деліктоздатність, заподіяння шкоди кількома особами, малолітня особа, недеїздатна особа, обмежено деїздатна особа, опікун.

Стаття посвящена дослідженню порядку возмещения вреда, причиненного несколькими лицами с разными объемами деликтоспособности. На основании анализа судебной практики освещены особенности обязательств вследствие причинения вреда, если хотя бы один из причинителей вреда является недееспособным.

Ключевые слова: *обязательство вследствие причинения вреда, деликтоспособность, причинение вреда несколькими лицами, малолетнее лицо, недееспособное лицо, ограниченно дееспособное лицо, опекун.*

The article is devoted to the order of compensating damage which was caused by a few persons with different amounts of legal liability. On the basis of analyzed court decisions concerning legal obligations because of causing damage, the author pays attention to the features of those obligations in which one of wrongdoers does not have any legal liability due to their age or mental health.

Key words: *legal obligation because of causing damage, legal liability, damage which was caused by a few persons, an underage person, person without legal capacity, person with restricted legal capacity, guardian.*

Вступ. Порядок відшкодування недовірної шкоди суттєво відрізняється залежно від обсягу деліктоздатності заподіявача шкоди. Загалом особа, яка заподіяла шкоду, може або володіти деліктоздатністю в повному обсязі, або ж не володіти нею взагалі. Як наслідок особа, наділена деліктоздатністю, несе відповідальність за заподіяну шкоду самостійно на загальних підставах. Своєю чергою, особа, яка не володіє деліктоздатністю, не несе відповідальності за свою поведінку, а обов'язок щодо відшкодування заподіяної шкоди покладений, як правило, на законних представників та/або опікуна такої особи.

Умови й порядок відшкодування шкоди, завданої малолітніми, неповнолітніми, недієздатними, обмежено дієздатними фізичними особами, уже частково досліджувався вітчизняними науковцями, а саме: М.В. Логвіною, М.Д. Бойком, О.О. Отрадною, О.А. Підпригорою, В.Д. Примаком, Р.О. Стефанчуком, Є.О. Харитоновим, С.Я. Ременяком та ін. Разом із тим на практиці трапляються випадки, коли шкода є результатом дій/бездіяльності кількох осіб із різними обсягами деліктоздатності. Власне порядок відшкодування такої шкоди, якому приділено недостатньо уваги науковцями, і становить предмет дослідження статті.

Постановка завдання. Метою статті є детальний аналіз порядку відшкодування шкоди, завданої кількома особами з різними обсягами деліктоздатності.

Результати дослідження. Учасниками цивільних правовідносин можуть бути особи, які наділені складною юридичною властивістю – цивільною правосуб'єктністю. Елементами правосуб'єктності є правоздатність і дієздатність. Цивільна правоздатність означає, що фізична особа може мати цивільні права й обов'язки, а тому є передумовою їхнього виникнення.

Своєю чергою, М.А. Венецька зазначає, що зміст дієздатності фізичних осіб полягає у здатності такої особи своїми діями набувати і здійснювати цивільні права та створювати й виконувати цивільні обов'язки, а також нести відповідальність за цивільні правопорушення [3, с. 121].

Як слушно наголошує Є.О. Харитонов, на відміну від правоздатності, дієздатність пов'язана зі здійсненням громадянином вольових дій, а тому передбачає досягнення певного рівня психічної зрілості. На думку науковця, критеріями є вік, а також стан психічного здоров'я фізичної особи [2, с. 121].

Додамо, що цивільна дієздатність також складається з окремих елементів – правочиноздатності й деліктоздатності. Водночас Є.О. Харитонов і О.І. Харитонova тлумачать поняття «дієздатність» більш широко й додатково включають до його складу тестаментоздатність (здатність залишати заповіт і бути спадкоємцем), бізнесдієздатність (здатність займатися підприємницькою діяльністю), шлюбно-сімейну дієздатність, авторську дієздатність, трансдієздатність (здатність представляти іншу особу й бути тим, кого представляють) [2].

Разом із тим більшість науковців розглядають деліктоздатність як складову цивільної дієздатності фізичної особи [3, с. 121; 4, с. 66]. Зокрема, під деліктоздатністю варто розуміти здатність суб'єкта нести юридичну відповідальність за свою протиправну поведінку.

Такий підхід обґрунтовується тим, що заподіяння шкоди в сукупності з прямою законодавчою вказівкою щодо обов'язку відшкодувати таку шкоду є підставою для виникнення деліктозного зобов'язання, тобто йдеться про здатність особи своєю поведінкою створити й виконати цивільний обов'язок.

Обґрунтованою видається позиція В.Д. Примака. Науковець проектує висловлену Є.О. Харитоновим думку щодо співвідношення дієздатності і психічної зрілості на деліктоздатність особи. Як наслідок В.Д. Примак стверджує, що не кожна людина має належну інтелектуальну та волюву зрілість, а також соціально-правові можливості, визначені віком і актами цивільного стану, щоб нести відповідальність за свою поведінку [1, с. 99]. Схожу позицію відображено в нормах Цивільного кодексу України (далі – ЦК України).

Ідеться про те, що аналіз законодавчих положень свідчить про таке: повнолітні й обмежено дієздатні фізичні особи, юридичні особи володіють повним обсягом цивільної деліктоздатності як учасники цивільних правовідносин. Зазначені фізичні особи несуть відповідальність за заподіяну шкоду на загальних підставах.

Своєю чергою, малолітні й недієздатні фізичні особи не мають цивільної деліктоздатності, оскільки не несуть відповідальності за завдану ними шкоду. Цікавим є питання щодо обсягу деліктоздатності осіб, які в момент заподіяння шкоди не усвідомлювали значення своєї поведінки та/або не могли нею керувати.

Згідно зі ст. 1186 ЦК України, зазначені фізичні особи не відшкодовують шкоду, завдану ними в такому стані. Однак за рішенням суду з урахуванням майнового стану заподіювача шкоди й потерпілого особа, яка не усвідомлювала значення своїх дій та/або не могла керувати ними, може бути зобов'язана компенсувати заподіяну шкоду частково або ж у повному обсязі. Тобто, певний обсяг деліктоздатності такій особі все ж притаманний, однак остаточне рішення в цій ситуації приймає суд.

Ураховуючи положення ЦК України, можна зробити висновок, що фізичні особи можуть бути наділені або повним обсягом деліктоздатності, або ж узагалі її не мати. Так, повнолітні дієздатні, неповнолітні, обмежено дієздатні фізичні особи несуть відповідальність на загальних підставах, тобто особисто й у повному обсязі. Іншими словами, перелічені категорії осіб володіють повним обсягом деліктоздатності.

При цьому участь батьків (усиновлювачів) або піклувальника неповнолітнього в деліктних зобов'язаннях як субсидіарних боржників жодним чином не впливає на обсяг деліктоздатності неповнолітньої особи. Такі субсидіарні боржники є гарантією того, що неповнолітня особа виконає покладений на неї обов'язок із відшкодування завданої шкоди, а не індикатором обсягу деліктоздатності заподіювача шкоди.

Оскільки трапляються випадки, коли шкоду заподіюють кілька осіб, частина з яких володіє цивільною деліктоздатністю, а частина – ні, виникає питання щодо порядку й обсягів відшкодування такої шкоди. Яскравим прикладом може бути заподіяння шкоди кількома повнолітніми фізичними особами та малолітньою (недієздатною) особою внаслідок учинення кримінального правопорушення.

Наприклад, районним судом Кіровоградської області у 2011 р. винесено вирок у кримінальній справі, порушеній за фактом крадіжки майна. Згідно з матеріалами справи, злочин скоїла повнолітня дієздатна Особа_1 за попередньою змовою з малолітніми Особою_2 й Особою_3 [5].

Іншим прикладом може бути кримінальна справа, розглянута районним судом Одеської області у 2014 р. Повнолітня дієздатна Особа_1 втягнула до злочинної діяльності малолітню Особу_4, переконавши останню проникати до чужих осель і виносити звідти цінне майно, тоді як Особа_1 знаходилася під будинком і спостерігала, чи не повертаються додому мешканці житла [6].

В обох випадках унаслідок скоєння злочину потерпіла особа зазнала як майнової, так і моральної шкоди, яка підлягає відшкодуванню. Малолітні, недієздатні фізичні особи та їхні опікуни не несуть кримінальної відповідальності. Окрім того, теорія кримінального права роз-

глядає недієздатних або малолітніх осіб, за допомогою яких скоєно злочин, як знаряддя вчинення кримінального правопорушення.

Однак із позиції цивільного права йдеться про заподіяння шкоди майну чи здоров'ю або й смерті фізичної особи. Така шкода підлягає відшкодуванню, хоча малолітня (недієздатна) особа не несе відповідальності за свою протиправну поведінку, проте зазначену відповідальність несе її законний представник або опікун.

Власне, опікун малолітньої (недієздатної) особи вважається винним у заподіянні своїм підопічним недоговорної шкоди, оскільки не вжив належних заходів, щоб запобігти делікту або залученню підопічного до скоєння злочину. Саме тому, уважаємо, що з позиції цивільного права потерпіла особа матиме право вимагати відшкодування й від опікуна малолітньої (недієздатної) особи в зобов'язанні із відшкодування шкоди, завданої кількома особами з різним обсягом деліктоздатності.

Це підтверджується й тим, що у випадку вчинення кримінального правопорушення малолітньою (недієздатною) особою порушена кримінальна справа закривається, оскільки відсутній елемент складу злочину – суб'єкт. Разом із тим ніхто не перешкоджає потерпілому вимагати відшкодування шкоди, завданої таким кримінальним правопорушенням. У таких випадках шкода розглядається в межах норм цивільного матеріального права, а не кримінального. Отже, застосовуються всі чинні положення цивільного права без винятку.

Водночас у ситуації, коли шкоди завдано кількома повністю деліктоздатними особами й малолітньою (недієздатною) особою, щодо деліктоздатних осіб виникає запитання, чи застосовується принцип спільних дій/бездіяльності. За умови, що між діями заподіювачів шкоди існував суб'єктивний зв'язок, такі особи повинні розглядатися як солідарні боржники, згідно з ч. 1 ст. 1190 ЦК України. Проте неделіктоздатна фізична особа не відшкодовує шкоду, завдану своїми діями/бездіяльністю, а тому принцип солідарної відповідальності не діє.

Стосовно опікуна малолітньої (недієздатної) особи доцільно припустити, що участь його підопічного в злочині є результатом необережності. Іншими словами, опікун не буде виступати як солідарний боржник і повинен буде тільки відшкодувати певну частку в заподіяній шкоді. Тому таке зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої кількома особами, матиме все ж таки частковий (дольовий) характер. Разом із тим презюмується, що частки в заподіяній шкоді для всіх будуть рівними.

Цікавою є ситуація, коли одним із заподіювачів шкоди є неповнолітня чи фізична особа, яка не усвідомлювала значення своїх дій та/або не могла керувати ними. Так, неповнолітня особа відшкодовує заподіяну шкоду самостійно, у т. ч. числі й свою частку в зобов'язанні із відшкодування шкоди, завданої спільно кількома особами. У разі відсутності в неповнолітнього майна, достатнього для відшкодування, обов'язок відшкодувати заподіяну шкоду покладається на субсидіарного боржника – батьків (усиновлювачів) або піклувальника такої особи.

Наприклад, у 2007 р. районним судом Закарпатської області розглянуто справу за позовом Особи_1 до Особи_6, Особи_7, Особи_8, Особи_9 і Особи_2 про відшкодування моральної шкоди. Установлено, що Особа_6, Особа_7 і неповнолітня Особа_8 скоїли злочин, передбачений ст. 296 Кримінального кодексу України (хуліганство), унаслідок чого Особи_1 заподіяні легкі тілесні ушкодження.

Позивач був визнаний потерпілим у кримінальній справі, однак цивільний позов заявив після винесення вироку злочинцем. У позовній заяві Особа_1 вимагав відшкодувати заподіяну моральну шкоду, якої зазнав у результаті фізичних, душевних страждань і морального приниження, і стягнути із відповідачів 15 000 грн солідарно. Окрім осіб, які скоїли злочин, як відповідачів позивач також указав батьків неповнолітньої Особи_8 – Особу_9 і Особу_2.

Розглянувши матеріали справи, суд ухвалив рішення задовольнити вимоги позивача частково, стягнувши по 1 500 грн відшкодування моральної шкоди з кожного – Особи_6, Особи_7 і Особи_8. У задоволенні решти позовних вимог суд відмовив. При цьому суддя правильно застосував норми цивільного права щодо відшкодування шкоди, завданої неповнолітнім.

Так, у рішенні суду наголошено, що неповнолітня особа несе відповідальність самостійно й на загальних підставах. Разом із тим батьки (усиновлювачі) або піклувальник неповноліт-

нього відшкодовують заподіяну шкоду, якщо в неповнолітньої особи відсутнє майно, необхідне для такого відшкодування. Оскільки судом встановлено, що Особа_8 працює на сезонній роботі, а значить, спроможна відповідати за завдану шкоду самостійно без залучення батьків як субсидіарних боржників [7].

У зазначеній справі шкода потерпілому завдана спільними діями кількох боржників, які несуть солідарну відповідальність. Спільність їхніх дій зумовлена не тільки об'єктивним зв'язком, який існує між ними, а й суб'єктивним зв'язком – у заподіювачів шкоди був умисел на скоєння злочину. Як наслідок їхні частки у відшкодуванні є рівними.

Однак один із боржників є неповнолітньою особою, а тому, згідно із законодавством, можливою є участь субсидіарних боржників у цьому зобов'язанні. Ураховуючи те, що неповнолітній володіє коштами, необхідними для відшкодування шкоди, він несе відповідальність самостійно. Власне, тому таке зобов'язання є зобов'язанням із відшкодування шкоди, завданої спільно кількома особами, і йому притаманна пасивна солідарна множинність осіб.

Схожим прикладом є справа за позовом Особи_1, Особи_2 до Особи_3, Особи_4, законного представника неповнолітнього Особи_5 про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, розглянута районним судом Кіровоградської області у 2014 р. Як убачається із матеріалів справи, Особа_3 і неповнолітня Особа_4 вкрали корову, котра належала на праві приватної власності Особі_1 й Особі_2. Отже, позивачам було завдано майнової та моральної шкоди.

Суд установив, що вина заподіювачів шкоди підтверджується вироком суду, і повністю задовольнив заявлені позовні вимоги. При цьому ухвалено рішення про стягнення з Особи_3 і Особи_4 на користь Особи_1 та Особи_2 майнової й моральної шкоди в рівних частках, оскільки неповнолітні особи несуть відповідальність на загальних підставах [8]. У цьому випадку також мало місце зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої спільно, причому одним із боржників є неповнолітня особа.

Своєю чергою, у разі заподіяння шкоди кількома особами, одна з яких не усвідомлювала значення своїх дій та/або не могла керувати ними, питання про відшкодування шкоди такою особою й розмір її частки вирішуватиметься виключно в судовому порядку. Якщо така особа нестиме відповідальність за свої дії в повному обсязі, вона може бути солідарним боржником, як й інші заподіювачі шкоди. Однак за відсутності суб'єктивного зв'язку між її поведінкою та поведінкою інших осіб виникне часткове зобов'язання із відшкодування шкоди. Це правильно й для випадків, коли суд може покласти обов'язок щодо відшкодування частки шкоди, заподіяної особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та/або не могла керувати ними, на осіб, передбачених ч. 2 ст. 1186 ЦК України.

Висновки. Окрім юридичних осіб, до осіб, наділених деліктоздатністю, належать також повнолітні дієздатні, неповнолітні й обмежено дієздатні фізичні особи. У разі заподіяння шкоди кількома деліктоздатними особами виникне зобов'язання із відшкодування шкоди, у якому боржники самостійно нестимуть солідарну або часткову відповідальність на загальних підставах. Останнє залежить від того, чи дії/бездіяльність таких боржників, які призвели до заподіяння шкоди, були спільними. Своєю чергою, неделіктоздатні фізичні особи – це малолітні й недієздатні. У разі заподіяння малолітньою особою шкоди відповідальність за її поведінку несуть батьки (усиновлювачі) або ж опікун малолітнього, а у випадку заподіяння шкоди недієздатним – його опікун. Зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої спільно кількома особами, із яких хоча б одна є неделіктоздатною, має виключно частковий (дольовий) характер.

Список використаних джерел:

1. Примак В.Д. Деліктоздатність як елемент змісту цивільної правосуб'єктності юридичної особи / В.Д. Примак // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. – № 1–2. – С. 98–104.
2. Харитонов Є.О. Цивільне право України : [підручник] / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова, О.В. Старцев. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Істина, 2011. – 808 с.
3. Цивільне право України : [академічний курс] : у 2 т. / за заг. ред. Я.М. Шевченко. – К. : Ін Юре, 2003. – Т. 1 : Загальна частина. – 2003. – 520 с.

4. Цирульников В.Н. Определение юридического лица как субъекта права / В.Н. Цирульников. – Волгоград, 2001. – 67 с.

5. Рішення Долинського районного суду Кіровоградської області від 29.07.2011 р. № 17530765 у справі № 1-107/11 про відшкодування матеріальної і моральної шкоди [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17530765>.

6. Рішення Теплодарського міського суду Одеської області від 17.12.2013 р. № 36228447 у справі № 516/465/13-ц про відшкодування матеріальної і моральної шкоди [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36228447>.

7. Рішення Тячівського районного суду Закарпатської області від 17.10.2007 р. № 3768969 у справі № 2-1314/07 про відшкодування матеріальної і моральної шкоди [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3768969>.

8. Рішення Новоукраїнського районного суду Кіровоградської області від 02.06.2014 р. № 39367049 у справі № 396/422/14-ц про відшкодування матеріальної і моральної шкоди [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39367049>.

ЯСИНОВСЬКИЙ І. Г.,

суддя

(Полтавський окружний

адміністративний суд)

УДК 341.1

КОМПЕТЕНТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МЕДІАТОРА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

У статті проводиться теоретико-правовий аналіз характеристик, які визначають компетентності, вимоги й особливості медіатора як одного з обов'язкових учасників альтернативного способу вирішення правових конфліктів. Визначено поняття, сутність і значення медіатора, його роль у медіативному процесі, кваліфікаційні вимоги до нього.

Ключові слова: альтернативні способи врегулювання спорів, інститут медіації, медіація, медіатор, вимоги до медіаторів.

В статье проводится теоретико-правовой анализ характеристик, которые определяют компетентности, требования и особенности медиатора как одного из обязательных участников альтернативного способа разрешения правовых конфликтов. Определено понятие, суть и значение медиатора, его роль в медиативном процессе, квалификационные требования к нему.

Ключевые слова: альтернативные способы урегулирования споров, институт медиации, медиация, медиатор, требования к медиаторам.

The provisions of the article held theoretical and legal analysis of the characteristics that define the competence requirements, and features a mediator as one of the essential participants an alternative way of resolving legal conflicts. The concept, the essence and significance of mediator, his role in conciliation process qualification requirements.

Key words: alternative methods of dispute resolution, mediation institute mediation, mediator, requirements for mediators.

